

תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

"מורנו" להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

Kavod and Oneg Shabbat (Unit #4)

Halachic Details of Kiddush

Unit #30

מכון גבוה
ללימודי היהדות
ירושלים

In the previous unit we have learned about the concept of Kiddush more broadly, and learned that making Kiddush on wine is a detail within that. In this unit we will learn the halachot pertaining to Kiddush on wine.

Drinking the Kiddush wine

How big must the Kiddush cup be, and how much of it must we drink?

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף כט עמוד ב

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה: כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית, כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית

Every wine glass that accompanies a mitzvah needs to hold at least a "quarter".¹ Note that the Gemara is referring to the cup, not the drinking. It can be assumed that a person is not expected to drain his cup in one gulp. The Gemara alludes to this distinction:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קה עמוד ב

המברך צריך שיטעום

The person making Kiddush must "taste". How much is "tasting"? The Gemara answers:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קז עמוד א

מטעימת יין - כל שהוא, רבי יוסי בר יהודה אומר: מלא לוגמא. אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל דמן נרש: המקדש וטעם מלא לוגמא - יצא, ואם לאו - לא יצא

The Gemara quotes a machloket – is any taste enough, or does he need to drink a cheekful. The halacha is that he must drink a cheekful, the Gemara defines how much that is:

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פ עמוד א

מלא לוגמיו. אמר רב יהודה אמר שמואל: לא מלא לוגמיו ממש, אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו

Shmuel says that "cheekful" is the amount required if one would shift the liquid in his mouth to his cheek, and the cheek would look full.

Is that an objective measurement, or based subjectively on an individual's cheek?

תוספות מסכת פסחים דף קז עמוד א ד"ה "אם"

נראה שהוא רוב רביעית, דאמרין לקמן 'והוא דשתה רובא דכסא'. ודוקא לאדם בינוני, אבל לעוג מלך הבשן בעי טפי

Tosafot say that most people, just over half a "quarter" would suffice, though obviously there would be extreme outliers (such as Og, the famed giant king of Bashan). Shulchan Aruch concurs:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעא סעיף יג

צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק מז סעיף ט

כוס של ברכה, צריך שיהיה בה לפחות רביעית הלוג יין... ושיערו לנו גדולי האחרונים את מידתה. יש הנוהגים על פי מנהג ירושלים עתיק לקחת כוס המכילה 86 סמ"ק (כמניין "כוס")... והנוהגים כדעת החזון איש זצ"ל מחמירים ולוקחים כוס המכילה 150

¹ In their days, when people drank wine on a regular basis, they would add three parts of water to every serving of wine, hence the wine measurement was referred to as a "quarter". This may have affected the English word "quart".

SSK says that 86 ml is a sufficient amount for the cup, and one must drink most of that. Chazon Ish is more *machmir*, and requires 150 ml.

פסקי תשובות אורח חיים סימן רעא אות לג

לפי המציאות לאחר מדידות מדוייקות, נמצא שיעור מלוא לוגמיו אצל רובא דעלמא הוא בין 50 ל - 55 סמ"ק

The cup must hold at least 86 ml, and one must drink at least 50 ml.

Another requirement is drinking the cup in a timely fashion:

משנה ברורה סימן רעא ס"ק סח

ודע עוד דהשיעור של מלא לוגמיו צריך לשתות בלי הפסק הרבה בינתים, דהיינו שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית, ועל כל פנים לא יפסיק זמן רב כדי אכילת פרס, ואם הפסיק בכדי אכילת פרס – אף בדיעבד לא יצא

שער הציון סימן רי ס"ק יא

נראה לי דסתם שתיית רביעית משערין כדרך שתיית בני אדם

Who must drink?

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קז עמוד א

המקדש וטעם מלא לוגמא - יצא, ואם לאו - לא יצא

The Gemara seems to imply that the person who recited the blessing must also drink. The Bahag asserts this:

ספר הלכות גדולות סימן ב - הלכות קידוש והבדלה עמוד צו

והיכא דיהבו ליה כסא לקדושי, וקדיש, ואישתלי ולא טעים, ושקלוה אחריני ושתיוה – מיתן ליה כסא אחרינא, ומברך בורא פרי הגפן ושותי, דאמר מר (פסחים קז א) המקדש טעם מלא לוגמיו יצא, ואם לאו לא יצא

But many Rishonim disagree:

רשב"ם מסכת פסחים דף קז עמוד א

וטעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא. והכי הלכתא. והוא שלא טעם אחד מכל המסובין, אבל טעם אחד מהם – יצאו כולן ידי חובתן, ואף על פי שלא טעמו

The Rashbam says that the Gemara means that someone must drink from the cup.

There are two ways of saying that:

1. There is no requirement that the reciter will drink. The requirement is that at least a quarter get drunk by the party.
2. Someone else can take the reciter's place, and drink instead of him.

According to #1, if every person drinks a bit, and cumulatively it adds up to a quarter, that is enough.

According to #2, someone must drink a quarter.

The Ritva presents this debate:

חידושי הריטב"א מסכת עירובין דף עט עמוד ב

מורי ז"ל היה מסופק אם לא טעם אחד מהם מלא לוגמיו שטעמו בין כולם כשיעור ההוא אם יצאו, אבל בתוספות כתבו דיצאו דכולם מצטרפין למלא לוגמיו

He tells us that his Rav was uncertain, but the Tosafot asserted that indeed the cumulative option works as well. The Rosh disagrees:

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן יח

ויראה שהאחד מן המסובין צריך לשתות מלא לוגמא. ואין שתיית שנים מצטרפין למלא לוגמא, דלא מיקרי שתיה של הנאה בפחות ממלא לוגמא ואנן בעינן שיהנה האדם מכוס של ברכה

The Rosh says that the point of drinking a cheekful is this is an amount that can quench a thirst. This is why that is the relevant amount on Yom Kippur as well. If that amount is divided between several people, no one gets that benefit!

Poskim justify the Ritva's position:

ערוך השולחן אורח חיים סימן רע"א סעיף לו

וטעם דעה ראשונה שאין מצטרפין המלא לוגמיו משתיית שנים טעמים משום דפחות ממלא לוגמיו אין בה הנאה גמורה ואין בעינין שיהנה אחד מהם הנאה גמורה אבל הריטב"א כתב בעירובין בשם התוס' שמצטרפין שתיית כמה מהמסובין לכמלא לוגמיו. והטעם פשוט – דוודאי יש הנאה גם ממעט יין, ולכן מברכין אף על כל שהוא, משום שאסור ליהנות בלא ברכה

Perhaps a quarter is a proper amount for quenching thirst. But we still make a bracha on smaller amounts. Halacha does recognize pleasure from a minimal amount. So if the party drink most of the cup together, they all received pleasure, and they cumulatively drank most of the cup. That should meet the Halachic requirements. Rav Feinstein focuses on this differentiation between how much would be required to quench the thirst, and how much every individual must drink:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן סט

כמלא לוגמיו מכיון שהוא יתובי דעתא בשתייה לאיש אחד, נחשב כששתו סך זה מהכוס שתייה חשובה אף ששתו זה שנים ושלושה ויותר ... והנאה בעלמא הא איכא גם בפחות מכמלא לוגמיו כדכתב ערוך השולחן ... וגם לע"ד דכשישתו רביעית מצטרפין לכו"ע

Rav Feinstein adds that if the group cumulatively drink the full quarter, all would agree that that is enough.

Apart from fulfilling the Mitzvah of Kiddush, there is a Mitzvah to drink wine at Kiddush:

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן טז

אף על פי שאין צריכין לשתות לכתחילה, מיהו מצוה לשתות

❖ **הרחבות** – The Segulah in drinking Kiddush wine

What is the Mitzvah? The Ran says that there is a Mitzvah to rejoice, sing and be grateful for Shabbat, that is best expressed through song and drink:

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף קו עמוד א

אלא קידושא דאורייתא – דליליא הוא, דהוי בכניסתו. אלא (ביום זה לא קידוש, אלא) לפי שאין אומרים שירה אלא על היין, כיון שמברכים על היין בתחלה שלא כדרך שאר סעודות, הוי כעין שירה ושבח לקדושתו של יום

Shulchan Aruch concurs:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רע"א סעיף יד

אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו יצא; ואין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו, ומי"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם. וי"א דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו, דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור. והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם

He says it is best if the person who recited the blessing drinks, but seems to agree that another person can drink the required amount. The cumulative option is brought as a secondary opinion, but seems to be rejected. But later Poskim accepted this opinion:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן סט

כמדומני שנוהגין להקל שמצטרפין, ובערוך השולחן סימן רע"א סעי' ל"ו מכריע כן להלכה

❖ **הרחבות** – deeper dive into acceptance of the Ritva's opinion

שמירת שבת כהלכתה פרק מח סעיף יד

לכתחילה ישתה המקדש בעצמו שיעור "כמלוא לוגמיו" מן היין, ולא יתן לחברו לשתות במקומו, וגם לא יתחלק עמו בשתיית שיעור זה של "מלוא לוגמיו" של יין. ומי שאינו יכול לשתות יין "כמלוא לוגמיו", יטעם מעט מן היין, ואחר יתן לחברו לשתות "כמלוא לוגמיו". ובדיעבד יצא ידי חובה אף אם התחלק עם חברו בשיעור "כמלוא לוגמיו" ...

ובדיעבד ... גם אם לא טעם המקדש כלום, ואחד המסובין שנה כמלוא לוגמיו, ואפילו אם שנו אחדים מן המסובים שהתכוונו לצאת ידי חובה בשמיעת הקידוש מפי המקדש, והם שנו יחד "כמלוא לוגמיו" – יצאו כולם ידי חובתם

ילקוט יוסף שבת א סימן רעא - דיני קידוש על היין סעיפים לז-לח

לכתחלה ראוי שהמקדש עצמו ישנה מהיין מלוא לוגמיו. ואם המקדש לא טעם כמלוא לוגמיו, אלא טעם מעט, ואחד מהמסובין טעם כמלוא לוגמיו, בדיעבד יצאו כולם ידי חובת קידוש, ואפילו לא שנו כלל כמלוא לוגמיו (כלומר, שאף אחד מהמסובין לא שנה מלוא לוגמיו לבדו, אלא שתיית המסובין יחד הייתה יותר ממלוא לוגמיו), אין זה מעכב, ויצאו ידי חובת קידוש... מצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו מן היין לחיבוב מצוה

In summary:

How big must the Kiddush cup be, and how much of it must we drink?

The Gemara says that every wine glass that accompanies a mitzvah needs to hold at least a "quarter". But the person who recited the blessing must "taste". The Gemara quotes a machloket if a literal taste enough, or does he need to drink a cheekful. The halacha is that he must drink a cheekful. Shmuel says that "cheekful" is the amount required if one would shift the liquid in his mouth to his cheek, and the cheek would look full. Tosafot say that for most people, just over half a quarter would suffice, though obviously there would be extreme outliers (such as Og, the famed giant king of Bashan). SSK says that 86 ml is a sufficient amount for the cup, and one must drink most of that (Piskei Tshuvot says this would be about 50-55 ml). Chazon Ish is more *machmir*, and requires 150 ml.

Who must drink?

The Gemara seems to imply that the person who recited the blessing must also drink. The Bahag asserts this as Halacha.

The Rashbam disagrees, saying that the Gemara means that **someone** must drink from the cup. The Ritva presents a debate between two ways of interpreting this:

1. There is no requirement that the reciter will drink. The requirement is that at least a quarter get drunk by the party. He cites the Tosafot who accept this.
2. Someone else can take the reciter's place, and drink instead of him. This is the Rosh's opinion, rejecting the opinion the Ritva presented.

According to #1, if every person drinks a bit, and cumulatively it adds up to a quarter, that is enough. According to #2, someone must drink a quarter. The Rosh explains why this is the correct opinion: the point of drinking a cheekful is this is an amount that can quench a thirst. This is why that is the relevant amount on Yom Kippur as well. If that amount is divided between several people, no one gets that benefit!

Aruch Ha'Shulchan and Rav Feinstein defend the Ritva's position: Perhaps a quarter is a proper amount for quenching thirst. But we still make a bracha on smaller amounts. Halacha does recognize pleasure from a minimal amount. So if the party drink most of the cup together, they all received pleasure, and they cumulatively drank most of the cup. That should meet the Halachic requirements.

Rav Feinstein adds that if the group cumulatively drink the full quarter, all would agree that that is enough.

The Shulchan Aruch says it is best if the reciter drinks the required amount, but accepts another person's drinking as optional as well, seeming to reject the option of the party splitting the required amount between them. Rav Feinstein and Yalkut Yosef say that the Ritva's option may be followed as well.

Apart from fulfilling the Mitzvah of Kiddush, there is a Mitzvah to drink wine at Kiddush. The Ran explains that there is a Mitzvah to rejoice, sing and be grateful for Shabbat, that is best expressed through song and drink.

קידוש במקום סעודה

The Gemara discusses the ancient custom of making Kiddush in shul:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ק עמוד ב

אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת. אמר רב: ידי יין - לא יצאו, ידי קידוש - יצאו. ושמאל אמר: אף ידי קידוש לא יצאו. אלא לרב, למה ליה לקדושי בביתיה? - כדי להוציא בניו ובני ביתו. ושמאל, למה לי לקדושי בבי כנישתא? - לאפוקי אורחים ידי חובתו, דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא. ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה

The Amoraim discuss the effectivity of this custom. Rav says that the requirement of Kiddush have been met, but the expectation of having wine as part of the Shabbat is not met (by all who did not drink the wine). Shmuel disagrees, saying that Kiddush is not effective if it does not accompany a feast. He agrees that those who eat in the shul are *yotzeh* Kiddush.

Why does Kiddush require a feast? The Rashbam presents two explanations:

רשב"ם מסכת פסחים דף קא עמוד א (ד"ה "אף ידי")

אין קידוש אלא במקום סעודה –

1. דכתיב (ישעיה נח) "וקראת לשבת עונג" – במקום שאתה קורא לשבת, כלומר קרייה דקידוש, שם תהא עונג, ומדרש הוא (כעין זאת כתוב בתוספות ד"ה "אף ידי" ובבה"ג סימן ב' עמוד צ"ה)
2. אי נמי סברא היא – מדאיבקע קידוש על היין, כדתיניא לקמן (דף קו א) זוכרהו על היין, מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע, דחשיב.

Option 1: דכתיב עונג implies that where we announce Shabbat (by making Kiddush) is the appropriate place for pleasure, ie the feast. This option defines the appropriate setting for the requirement of *seuda* – the *seuda* must be done where Kiddush is recited.

Option 2: We learned in the previous unit that Kiddush on wine is part of the Mitzvah of זכור. It is reasonable that it should go together with the required feast. This option defines the appropriate way of making Kiddush. Kiddush needs to be accompanied by a feast.

The Rosh references the first option, but in reverse!

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן ה

אין קידוש אלא במקום סעודה, דכתיב וקראת לשבת עונג במקום עונג שם תהא קריאה

Instead of saying that the appropriate place for pleasure is where Kiddush was made, he says that the appropriate place for Kiddush is where pleasure will subsequently occur.

This is the same first Midrash the Rashbam cited, but follows the second option of the relationship between Kiddush and *Seuda*. The Riaz explains similarly to the Rosh:

פסקי ריא"ז מסכת פסחים פרק י הלכה א אות ז

ומן התורה בין אם קידש על הכוס בין אם קידש בלא כוס, כמו שמקדשין בתפלה – יצא, אבל חכמים תיקנו לקדש על הכוס, כי קידוש זה שעל הכוס לא יהיה אלא במקום סעודה, שנאמר וקראת לשבת עונג, שתהא קריאת השבת במקום עונג

Definition of seuda

What *seuda* is required to fulfill this obligation? Presumably, according to option #1, the *seuda*, the one that needs to be done with two challahs, must be done following the Kiddush wine. According to option #2, the Kiddush must be accompanied by pleasure. One may argue that this pleasure is not necessarily the same as the requisite *seuda*.

Abaye tells of his days when he was learning from Raba:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קא עמוד א

אמר אביי: כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן: טעימו מידי, דילמא אדאזליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מקדש לכו בבית אכילה, ובקידושא דהכא לא נפקיתו, דאין קידוש אלא במקום סעודה

Raba instructed his pupils to "taste something", lest their Shabbat candles go out before they get to their lodgings, and they will not fulfill the requirement to have a feast where they heard Kiddush.

When Raba *seuda* that they must taste something, it sounds like the second option. Make sure to get some pleasure. The Tosafot disagree:

תוספות מסכת פסחים דף קא עמוד א

טעימו מידי - נראה דהיינו טעימת לחם, כדאמרינן בפ"ג דשבועות (דף כב): כדאמרי אינשי ניטעום מידי ואזלי ואכלי ושתו. ואם מועיל מיני תרגימא להשלים ג' סעודות שבת כמו בסוכה היינו דוקא בסעודה שלישית אבל לא בסעודת ערבית ושחרית שהם עיקר כבוד שבת.

Tosafot demonstrate that in other places "tasting" refers to a proper feast. Therefore they say that here, too, tasting refers to the actual *seuda*.

Tosafot go to lengths to show that the *seuda* refers to the official *seudat* Shabbat. It seems that it is obvious to them that the first option is the correct one. The *seuda* must be accompanied by Kiddush.

We assumed that Tosafot's motivation to explain the Gemara in this way is due to their understanding of the Halacha is Kiddush where the *seuda* will take place. The Beit Yosef proposes otherwise:

בית יוסף אורח חיים סימן רעג אות ה[ב]

אין להוכיח שהתוספות ... חולקים על סברא זו, מדכתבו בריש פרק ערבי פסחים ... טעומו מידי, נראה דהיינו טעימת לחם דוקא, דאיכא למימר דלא כתבו כן משום דבשתיית כוס לא ליפקו ידי קידוש, אלא משום דלא נפקי ידי סעודה אלא בפת, וכדמשמע מסוף לשונם

Raba mentions that the candles will extinguish by the time they get back. Perhaps in their days it was virtually impossible to eat when the lights are all out. Raba's concern was both about eating something with the Kiddush, but also about their actual ability to eat at all!

The Tur cites the Geonim, who say that virtually anything more significant than fruit will be enough to fulfill this requirement:

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רעג

כתבו הגאונים: הא דאמרינן 'אין קידוש אלא במקום סעודה', אין צריך שיגמור שם כל סעודתו, אלא אפילו אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה – יצא ידי קידוש, וגומר סעודתו במקום אחר. ודווקא שאכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות לא

The Poskim say that if wine can count as the *seuda*, *mezonot* definitely can:

מגן אברהם סימן רעג ס"ק יא

באוכל מיני תרגימי מה' מינים יצא דהא עכ"פ חשיבי טפי לסעודת שבת מיין

The Riaz makes an interesting distinction. On the one hand, he says that anything can be eaten to fulfill the requirement of Kiddush where the *seuda* is. On the other hand, he says that when one sits down to feast with challah later on, he should recite the blessing on the wine again:

פסקי ריא"ז מסכת פסחים פרק י הלכה א אות ט

אם היה רוצה לוכל מיני מגדים בבית אחד ועוד היה רוצה לאכול עיקר סעודתו בבית אחר, מקדש במקום שאוכל סעודה הראשונה ואין צריך לקדש במקום סעודה השנייה, לפי שכל סעודת השבת חשובה היא, ואפי' סעודת עראי סעודת קבע היא נחשבת בשבת, ויצא בקידוש הראשון, ועל הסעודה השנייה מברך בורא פרי הגפן, ואחר כך אוכל סעודתו

Why recite a Bracha on the wine again?

One option is that he is concerned about both sides. On the one hand, the Kiddush must be accompanied with food. On the other hand, the *seuda* must be accompanied by Kiddush. This can be done at once – have Kiddush and the *seuda*, or separately: once as a Kiddush with some food, and later – the challot, prefaced with a blessing on the wine.

The other options takes us back to the Ran we learned earlier. The Ran says that the *Seuda* must include merriment and gratitude, best done with the help of wine:

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף קו עמוד א

איין לי אלא בלילה, ביום מנין? תלמוד לומר: "את יום". משמע לי דהך דרשא אסמכתא בעלמא היא, דאי קדושא דיממא מדאורייתא, היכי לא אמרינן אלא 'בורא פרי הגפן' ותו לא, והרי ברכה זו ברכת הנהנין היא ולא מעין קדוש! אלא קידושא דאורייתא – דליליא הוא, דהוי בכניסתו. אלא ... שלפי שאין אומרים שירה אלא על היין, כיון שמברכים על היין בתחלה שלא כדרך שאר סעודות, הוי כעין שירה ושבח לקדושתו של יום

This may be the Riaz's intention as well. He may mean that the requirements of Kiddush are fulfilled, the requirement to have wine accompany the feast is still in place.

This interpretation is the opposite of the Rashbam's second option. He *seuda* that it stands to reason that the wine that one must drink is the wine that accompanies the feast. This interpretation says quite the opposite: regardless of the obligation of making Kiddush, there should be wine accompanying all feasts on Shabbat.

The Maharam says that when a Bris is done on Shabbat, and there is no accompanying feast, the wine should be given to a child, since the adults cannot fulfill Kiddush where a *seuda* will be in that circumstance:

הלכות שמחות (למהר"ם מרוטנברג) סימן קמו

ברכת כוס של מילה בשבת דאסור לשתות קודם שיקדש, ואפילו ביום צריך לקדש על הכוס כדאמרינן בערבי פסחים (פסחים ק"ו א') זכור את יום השבת לקדשו זכריהו על היין ... וכיון דבעי לקידושי ואין קידוש אלא במקום סעודה, נמצא שאסור לשתות קודם קידוש, להכי ליתביה לינוקא

- ❖ **הרחבות** – Is it educational to give the child the wine, saying that we can't do something against Halacha, implying that he may?

This is against the Geonim, who *seuda* that the *seuda* can be the cup of wine itself.

Rabenu Yonah turns the entire thing around:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף לו עמוד ב

בשני הפעמים שחייב לקדש, אחת ביום ואחת בלילה, צריך שיאכל פת, כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה. אבל בפעם השלישית, שאינו צריך לקדש – אם ירצה לפטור עצמו בפירות – הרשות בידו

We have assumed that there are two obvious obligations: Kiddush, and a *seuda*, done on challah. A possible interpretation was that the *seuda*, in which the challot are eaten, must be prefaced by Kiddush wine. Rabenu Yonah quite the reverse: there is only an obligation to make Kiddush. But this can only be fulfilled accompanied by a feast. This is the reason we must feast – to fulfill the obligation of Kiddush!

The Gra concurs:

מעשה רב (הנהגות הגר"א) הלכות שבת אות קכב

אף בקדוש היום אינו מקדש אלא במקום סעודה גמורה ולא מיני תרגימא או יין

But standard practices are more lenient:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעג סעיף ה

כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפילו אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא הגה: ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית. אם שותין כשיעור, אכל נהגו ליתן לתינוק.

The Shulchan Aruch cites the Geonim. The Rema does not seem to disagree in principle, but says that the common practice is that a child drinks the wine at a Bris.

- ❖ **הרחבות** – details in the correct way to fulfill this obligation when only drinking wine

The Poskim say that the Riaz may be followed in cases if need:

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל ו

השלטי גיבורים כתב דאפילו פירות מהני, ויש לסמוך עליו בשחרית אם חלש לבו קצת

Mishna Berurah (26) concurs. Yalkut Yosef seems to allow following the Riaz even more liberally:

ילקוט יוסף שבת א סימן רעג (דין קידוש במקום סעודה) סעיף יב

הנוהגים ... אחד מקדש על כוס יין ושותה רביעית יין מכוס הקידוש, או שטועם כזית עוגה, ושאר יחידי הקהל אינם מדקדקים בכך, אלא כיון שכיוונו לצאת ידי חובת קידוש בשמיעתם נוהגים לטעום שם פירות ומגדנות ושותים שכו וברירה וכיוצא בזה, ודעתם לחזור ולקדש אחר כך כשילכו לביתם להוציא את בני ביתם ידי חובת קידוש, יש אומרים שאינו נכון לעשות כן, שכיון שאין זה קידוש במקום סעודה לגבי השומעים מיחידי הקהל, הרי הם כאוכלים ושותים בלי קידוש. ויש מתירים ומקיימים המנהג. ואף על פי שהחדד לדבר ה' יחוש לעצמו שלא לטעום שם אלא אם כן שותה בעצמו רביעית יין או אוכל כזית עוגה מחמשת המינים, מכל מקום אין למחות באלו שנוהגים להקל בדבר. אלא שלפחות נכון שיאכלו כזית פירות ויברכו ברכה אחרונה

One such case of need is Pesach. Rav Sternbuch writes that Rav Moshe's son *seuda* his father allowed following the Riaz on Pesach, when generally there is no *mezonot* option:

תשובות והנהגות כרך ב סימן קס

ראיתי בהנהגות הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שבנו מצוין שבפסח קידש ולא אכל מזונות רק פירות וקידש עוד הפעם בביתו, והוא דעת השלטי גבורים שאפשר לקדש על פירות, ודלא כשו"ע שאין מקדשין על פירות, ומכל מקום כמה אחרונים סוברים שיש לסמוך על זה לענין קידוש ביום והביאם המ"ב בסימן רע"ג ס"ק כ"ו ע"ש. ומעתה בפסח דליכא מזונות והוא שעת הדחק שפיר יש להקל לקדש על פירות

Note that he followed through on the Riaz's opinion, and made a Bracha on the wine again before the following *seuda* as well. Many Poskim agree that this is a good practice (even if not a full Halachic requirement):

תשובות והנהגות כרך א סימן רסד

ובעיקר הדין לחזור ולקדש, אף על פי שקידש, מצאתי ב"שלטי גבורים" שמביא לברך לפני סעודה 'בורא פרי הגפן', אף שכבר קידש קודם, ומנהגינו בזה מנהג וותיקין אף שהעולם מקילין ויש להם על מה לסמוך, ובמקום אחר הארכתני בזה הרבה שמנהגינו להחמיר בזה הוא נכון

Kiddush without eating

Back to the Gemara we started from:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ק עמוד ב

אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת. אמר רב: ידי יין - לא יצאו, ידי קידוש - יצאו. ושמואל אמר: אף ידי קידוש לא יצאו ... דאמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה

A person is thirsty. He wants to make Kiddush and drink wine and water. It is clear that he will not fulfil the obligation of Kiddush; he will have to make Kiddush a second time later, and eat something in that context. But is he allowed to do so?

It would seem that if קידוש במקום סעודה defines the *seuda*, there is no reason to not do so. It will simply mean that he will have to make Kiddush again later. But if it defines the proper setting for Kiddush, that would imply that this is not the proper setting for Kiddush, so he must avoid doing so.

We learned that the Maharam *seuda* to give the wine to a child. This would mean that one should not make Kiddush and drink the wine without eating, presumably pointing in the latter's direction.

Rav Ovadia cites others who disagree:

שו"ת יביע אומר חלק ב - אורח חיים סימן יט אות טו

בשו"ת אגודת איזוב מדברי (תאו"ח סי' יב) הביא ד' הגאון מליסא בסידור דרך החיים, שכו', דהא דאין קידוש אלא במקום סעודה, היינו שאסור לאכול בבית אחר, או אפילו באותו בית אם לא יקדש אח"כ שנית. אבל במה שטעם בשעת הקידוש, אף שלא יאכל (סעודה) במקום זה, אין כאן שום איסור

Rav Yaacov of Lisa says that one who makes Kiddush and only drinks the wine has done nothing wrong, but must simply make Kiddush again when he wishes to eat. Rav Moshe expounds how this fits into Shmuel's statement:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קסג

צריך לפרש דיאין קידוש אלא במקום סעודה' שאמר שמואל אינו שאסור לקדש, אלא שאף שקידש לא יצא לומר שיותר לא יצטרך לקדש, אלא דבשעה שיאכל סעודתו יצטרך לקדש עוד הפעם, משום דהסעודה לא נפטרה בקידוש שעשה שלא במקום סעודה אף שהיה רשאי לקדש

Shmuel is not saying that one may not make Kiddush without a *seuda*. He's saying that he is not *yotzeh* unless food accompanies the Kiddush.

The Gemara then asks what is the point of making Kiddush in shul. Shmuel says that it's for the guests. Who actually drank that Kiddush wine?

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף קא עמוד א

אחר שקידוש בית הכנסת אינו מועיל אלא לאורחים ואף לשליח צבור עצמו, יש מי שמפקפק לאסור לשליח ציבור עצמו לשתות מכוסו, שהרי אסור לאדם שיטעום קודם שיקדש. ואף גדולי המפרשים כתבו בתשובת שאלה שהדבר יפה שלא לשתות ממנו ש"צ אלא שיטעימנו לתינוקות. ומכל מקום אף הם חזרו לומר שלאותו כוס מיהא קידושו מועיל, וכן הדברים נראין. ולא עוד, אלא שהדבר הדור למברך לטעום, וכל שכן במקום שאין תינוקות, שאם אינו טועם נעשית ברכה לבטלה

The Meiri cites Rishonim who say that anyone who is not eating in shul may not drink that Kiddush wine (note his reasoning – since they are not *yotzeh* Kiddush, it would be considered drinking wine before Kiddush, even though they have just recited the Kiddush blessing on this cup of wine!). But he says the Rishonim rescinded their objection, for two reasons: 1. If a child is not around to drink, no one would drink. That would definitely be a *Bracha le'vatala*. 2. It is odd to say that the person reciting the blessing of Kiddush is not allowed to drink based on his own blessing!

The Poskim generally do not follow Rav Yaacov of Lisa:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסט סעיף א

נוהגין לקדש בבית הכנסת, ואין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקטן, דאין קידוש אלא במקום סעודה

❖ **הרחבות** – Kiddush in shul nowadays

The relationship between Shabbat candles and Kiddush

We learned Abaye's description of Raba's Kiddush practice earlier:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קא עמוד א

אמר אביי: כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן: טעימו מידי, דילמא אדאזליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מקדש לכו בבית אכילה, ובקידושא דהכא לא נפקיתו, דאין קידוש אלא במקום סעודה

Why does Raba mention that the candles may go out?

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן ה

יש רוצים להביא ראיה מכאן שאין מקדשין אלא לאור הנר ומפרשי מתעקרא לכו שרגא ולא תוכלו לקדש בלא נר. וליתא דהכי פירושו ולא תאכלו בלא נר אבל אם היו רוצים לאכול בלא נר היו יכולים לקדש

Some Rishonim learned from this that Kiddush must be made to the candlelight. They connect the *kvod* and *oneg* Shabbat of the candles with the Kiddush.

The Rosh disagrees, asserting that Raba simply had a practical concern, that it would be difficult to make Kiddush and eat in the dark.

The Maharil says that other Rishonim took the former approach further:

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות שבת [ב] קידוש

אמר מהרי"ש שראה מאביו מה"ר יצחק ז"ל כאשר היה מקדש בליל שבת היה תולה עיניו ומסתכל בנרות הדולקות על גבי השלחן. ואמר טעמא למנהגו, דהדין כך שכל המברך ברכת המזון גם הוא צריך שיתן עיניו בכוסו כדי שיוכל לכוון

Rabbi Isaac used to look at the candles while reciting the Kiddush.

The Rema asks: doesn't halacha require him to look at the cup, not at the candles?

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן רעא אות ח

וצ"ע, דנראה דצריך ליתן עיניו בכוס, כמו בכוס של ברכת המזון!
ונראה דכשאומר "ויכלו" נותן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש – בכוס, דאז יוצא ידי שניהם

The Rema says that while saying the psukim one should hold the cup and look at the candles. While reciting the blessings one should look at the cup:

הגהות הרמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעא סעיף י

כשמתחיל יתן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש – בכוס של ברכה, וכן נראה לי

אליה רבה סימן רעא אות כא

כשמתחיל יתן עיניו בנרות – עד שיגמור ויכלו

The Magen Avraham says that one can do both – hold the cup in such a way that both cup and candles are in his line of vision:

מגן אברהם סימן רעא ס"ק כג

ומיהו אין זו קושיה, דאפשר ליתן עיניו בכוס ובנר

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשל"ט) פרק מז סעיף לא

בשעה שמתחיל לומר "ויכלו" יתן עיניו בנרות השבת ... ובשעת אמירת ברכת "הגפן" והקידוש יתן עיניו בכוס של ברכה, שלא יסיח דעתו מן הכוס. וגם השומעים, המכוונים לצאת ידי חובה מפי המקדש, יתנו עיניהם בנרות וביין

רבנות –
סימנים רס"ט רע"א רע"ג

In summary

How big must the Kiddush cup be, and how much of it must we drink?

The Gemara says that every wine glass that accompanies a mitzvah needs to hold at least a "quarter". But the person who recited the blessing must "taste". The Gemara quotes a machloket if a literal taste enough, or does he need to drink a cheekful. The halacha is that he must drink a cheekful. Shmuel says that "cheekful" is the amount required if one would shift the liquid in his mouth to his cheek, and the cheek would look full. Tosafot say that for most people, just over half a quarter would suffice, though obviously there would be extreme outliers (such as Og, the famed giant king of Bashan). SSK says that 86 ml is a sufficient amount for the cup, and one must drink most of that (Piskei Tshuvot says this would be about 50-55 ml). Chazon Ish is more *machmir*, and requires 150 ml.

Who must drink?

The Gemara seems to imply that the person who recited the blessing must also drink. The Bahag asserts this as Halacha.

The Rashbam disagrees, saying that the Gemara means that **someone** must drink from the cup. The Ritva presents a debate between two ways of interpreting this:

1. There is no requirement that the reciter will drink. The requirement is that at least a quarter get drunk by the party. He cites the Tosafot who accept this.
2. Someone else can take the reciter's place, and drink instead of him. This is the Rosh's opinion, rejecting the opinion the Ritva presented.

According to #1, if every person drinks a bit, and cumulatively it adds up to a quarter, that is enough. According to #2, someone must drink a quarter. The Rosh explains why this is the correct opinion: the point of drinking a cheekful is this is an amount that can quench a thirst. This is why that is the

relevant amount on Yom Kippur as well. If that amount is divided between several people, no one gets that benefit!

Aruch Ha'Shulchan and Rav Feinstein defend the Ritva's position: Perhaps a quarter is a proper amount for quenching thirst. But we still make a bracha on smaller amounts. Halacha does recognize pleasure from a minimal amount. So if the party drink most of the cup together, they all received pleasure, and they cumulatively drank most of the cup. That should meet the Halachic requirements.

Rav Feinstein adds that if the group cumulatively drink the full quarter, all would agree that that is enough.

The Shulchan Aruch says it is best if the reciter drinks the required amount, but accepts another person's drinking as optional as well, seeming to reject the option of the party splitting the required amount between them. Rav Feinstein and Yalkut Yosef say that the Ritva's option may be followed as well.

Apart from fulfilling the Mitzvah of Kiddush, there is a Mitzvah to drink wine at Kiddush. The Ran explains that there is a Mitzvah to rejoice, sing and be grateful for Shabbat, that is best expressed through song and drink.

קידוש במקום סעודה

The Gemara discusses the ancient custom of making Kiddush in shul and the effectivity of this custom. Rav says that the requirement of Kiddush have been met, but the expectation of having wine as part of the Shabbat is not met (by all who did not drink the wine). Shmuel disagrees, saying that Kiddush is not effective if it does not accompany a feast. He agrees that those who eat in the shul are *yotzeh* Kiddush.

Why does Kiddush require a feast? The Rashbam proposes two explanations:

1. וקראת לשבת עונג implies that where we announce Shabbat (by making Kiddush) is the appropriate place for pleasure, ie the feast. This option defines the appropriate setting for the requirement of *seuda* – the *seuda* must be done where Kiddush is recited. The Rosh cites this way of reading the pasuk as well, but in reverse: the appropriate place for Kiddush is where pleasure will subsequently occur.
2. Kiddush on wine is part of the Mitzvah of זכור. It is reasonable that it should go together with the required feast. This option defines the appropriate way of making Kiddush. Kiddush needs to be accompanied by a feast.

Definition of seuda

According to the former, it would seem that the *seuda*, that needs to be done with two challahs, must be done following the Kiddush wine. According to the latter option, the Kiddush must be accompanied by pleasure. One may argue that this pleasure is not necessarily the same as the requisite *seuda*.

Abaye tells that Raba instructed his pupils to "taste something", lest their Shabbat candles go out before they get to their lodgings, and they will not fulfill the requirement to have a feast where they heard Kiddush. This sounds like any tasting would suffice.

But Tosafot go out of their way to show that sometimes a "tasting" refers to an entire feast. It seems that they are rejecting the former reading: Kiddush must go together with the Shabbat feast.

The Beit Yosef explains Tosafot's motivation differently. Raba's concern was both about eating something with the Kiddush, but also about their actual ability to eat at all! Therefore, Despite Tosafot's insistence, it may be that they agree that one can eat less than Challah to *yotzeh* Kiddush.

The Geonim say that virtually anything more significant than fruit will be enough to fulfill this requirement, including the wine itself or *mezonot*.

The Riaz makes an interesting distinction. On the one hand, he says that anything can be eaten to fulfill the requirement of Kiddush where the *seuda* is. On the other hand, he says that when one sits down to

feast with challah later on, he should recite the blessing on the wine again. We presented two possible reasons why:

1. The Riaz is concerned about both sides. On the one hand, the Kiddush must be accompanied with food. On the other hand, the *seuda* must be accompanied by Kiddush. This can be done at once – have Kiddush and the *seuda*, or separately: once as a Kiddush with some food, and later – the challot, prefaced with a blessing on the wine.
2. The Riaz may mean that the requirements of Kiddush are fulfilled, the requirement to have wine accompany the feast is still in place (as we learned in the Ran).

The Maharam says that when a Bris is done on Shabbat, and there is no accompanying feast, the wine should be given to a child, since the adults cannot fulfill Kiddush where a *seuda* will be in that circumstance. He seems to reject the Geonim's opinion, and be more stringent about the definition of the requisite *seuda*.

Rabenu Yonah has the opposite interpretation from all we've learned. he says that there is only one obligation: to make Kiddush. But this can only be fulfilled accompanied by a feast. This is the reason we must feast – to fulfill the obligation of Kiddush. The Gra concurs, saying that one should not make Kiddush without a proper *seuda*, that includes bread.

standard practices are more lenient: The Shulchan Aruch cites the Geonim. The Rema does not seem to disagree in principle, but says that the common practice is that a child drinks the wine at a Bris.

Chaye Adam, Rav Ovadia and Rav Moshe say that the Riaz may be followed if need be, for example on Pesach. Rav Moshe instructed to make Kiddush a second time at the time of the *seuda*.

Kiddush without eating

Presumably, if קידוש במקום סעודה defines the *seuda*, there is no reason to not make Kiddush and have a drink, and then make Kiddush later again. This is the way R Yaacov of Lisa ruled.

But if it defines the proper setting for Kiddush, that would imply that this is not the proper setting for Kiddush, so he must avoid doing so.

We learned that the Maharam *seuda* to give the wine to a child. This would mean that one should not make Kiddush and drink the wine without eating, presumably pointing in the latter's direction.

The Gemara asks what is the point of making Kiddush in shul. Shmuel says that it's for the guests. Who actually drank that Kiddush wine?

The Meiri cites Rishonim who say that anyone who is not eating in shul may not drink that Kiddush wine (note his reasoning – since they are not *yotzeh* Kiddush, it would be considered drinking wine before Kiddush, even though they have just recited the Kiddush blessing on this cup of wine!). But he says the Rishonim rescinded their objection, for two reasons: 1. If a child is not around to drink, no one would drink. That would definitely be a *Bracha le'vatala*. 2. It is odd to say that the person reciting the blessing of Kiddush is not allowed to drink based on his own blessing!

Despite this, the standard practice is to follow the Maharam's ruling.

The relationship between Shabbat candles and Kiddush

In Abaye's story, he mentions Raba's concern that the candles might go out.

The Rosh says that Raba had a practical concern. But Some Rishonim learned from this that Kiddush must be made to the candlelight. They connect the *kvod* and *oneg* Shabbat of the candles with the Kiddush. The Maharil tells of Rabbi Isaac, who exemplified this by looking at the candles while he made Kiddush.

Unit #30 – Halachot of Kiddush

The Rema points out that while reciting the blessings, one should look at the wine, and concedes that one should look at the candles during the recitation of the psukim. The Magen Avraham says that one can put both in his line of vision simultaneously.

Now that we learned the details of Kiddush, we will move on to Havdalah!